

INTRODUCCIÓ. ENRIC VALOR EN PERSPECTIVA

Enguany s'ha commemorat el centenari del naixement d'Enric Valor (Castalla, 1911 – València, 2000). Es tracta d'un autor que, en el convuls segle XX de desfetes i esperances, va omplir amb una obra polifacètica i monumental, d'un titànic esforç personal, buits importants en la història lingüística i literària de la societat valenciana. A més d'atendre com a gramàtic i lexicògraf la necessitat de posar ordre en l'adaptació de criteris normatius per al cas valencià, l'escriptor de Castalla va encarar com a narrador la concreció un model de llengua literària digne i equilibrat, respectuós amb els referits principis normatius, i alhora fidel a l'expressivitat espontània i la vivacitat dialectal. Clarament expressat: l'admirable treball d'Enric Valor va contribuir decisivament a pal·liar el dèficit de tradició en aspectes claus de la normalització lingüística i literària. I assumeix en l'àmbit cultural valencià les funcions d'una mena de Pompeu Fabra (com a lingüista); d'una espècie de Narcís Oller o Víctor Català (com a novel·lista); i d'un Joan Amades o un Antoni Maria Alcover (com a rondallista).

En qualitat de gramàtic i lexicògraf, Enric Valor va publicar treballs tan significatius en el seu context com *Curso de lengua valenciana* (1966), *Millorem el llenguatge* (1971), *Curso medio de gramática catalana referida especialmente al País Valenciano* (1973), *Curs mitjà de gramàtica catalana, referida especialment al País Valencià* (1977), *La flexió verbal* (1983), *Temes de correcció lingüística* (1983), *Vocabulari fonamental* (1988) i *Vocabulari escolar de la llengua* (1989); i com a narrador va confegir una sòlida obra literària on destaquen els títols *Rondalles valencianes* (1950-1976), *Narracions de la Foia de Castalla* (1953), *L'ambició d'Aleix* (1960), *Sense la terra promesa* (1980), *Narracions intranscendents* (1982), *La idea de l'emigrant* (1982), *Temps de batuda* (1983), *Narracions perennes* (1988), *Enllà de l'horitzó* (1991) o *Un fonamentalista del Vinalopó, i altres contarelles* (1996).

Premi d'Honor de les Lletres Catalanes (1987) i mereixedor de la Creu de Sant Jordi de la Generalitat de Catalunya (1993), la trajectòria d'Enric Valor va ser també reconeguda en vida amb el Premi Sanchis

Guarner de la Diputació de València (1983), el Premi de les Lletres Valencianes de la Generalitat Valenciana (1985) i el doctorat honoris causa per les universitats de València (1993), de les Illes Balears (1998), Jaume I de Castelló (1999), d'Alacant (1999) i Politècnica de València (1999). Fet i fet, el seu nom, al costat del de Manuel Sanchis Guarner, Joan Fuster o Vicent Andrés Estellés, ha quedat retingut en els manuals acadèmics, els llibres de text i la memòria col·lectiva dels valencians com el d'un dels artífexs més importants en la represa literària i cultural de la segona meitat del segle XX.

No calen, per tant, justificacions sobre l'oportunitat de dedicar el dossier central d'aquest número d'ÍTACA a analitzar la vida i l'obra de l'autor castallut, amb enfocaments inèdits i la perspectiva dels cent anys transcorreguts des del naixement a Castalla el 22 d'agost de 1911. Els coordinadors Vicent Brotons, Dari Escandell, Anna Francés i M. Jesús Francés —un veritable *dream team*— han encertat a convocar ací alguns dels millors coneixedors del món valorià, i a aplegar-ne uns estudis certament *valorosos*: Jaume Albero, Enric Balaguer, Verònica Cantó, Josep Daniel Climent, Àngel Lluís Ferrando, Víctor G. Labrado, Josep Martines i Òscar Pérez Silvestre són els protagonistes del monogràfic «Centenari Enric Valor», que ben podria considerar-se un colofó per a les múltiples activitats divulgatives i acadèmiques amb què la Universitat d'Alacant —fet i fet, la Universitat d'Enric Valor— ha commemorat l'efemèride.

Sembla indiscutible que una de les funcions essencials de la literatura és propiciar noves perspectives per a la percepció, l'anàlisi i la interpretació de la realitat. I les *Rondalles valencianes* de Valor són, en aquest sentit, un veritable paradigma; la demostració millor que la literatura és capaç de fer-nos redescobrir un món fantàstic, meravellós i sensual dins del nostre món quotidià i immediat. En efecte: de la mà de les *Rondalles* de Valor tenim l'oportunitat de reconciliar-nos amb l'imaginari popular valencià, i també amb el territori i la història on aquest imaginari s'ha anat forjant secularment. «Coordenades espaciotemporals en les rondalles d'Enric Valor», de Jaume Albero (autor d'alguns dels estudis més sucosos sobre l'univers rondallístic valorià) és un treball que explora precisament la literaturització del temps i de l'espai

en les *Rondalles valencianes* de Valor, i hi aporta curioses anàlisis sobre les imbricacions culturals i estètiques que aquest tractament espaciotemporal té amb el mode de vida tradicional.

També Enric Balaguer analitza, en la seua aportació «Enric Valor i la literaturització d'Aitana», l'arrelament de l'obra valoriana a unes concretes coordenades espacials: les de la serra d'Aitana, espai mitificat que Valor recrea en les novel·les *L'ambició d'Aleix* i *La idea de l'immigrant*. L'exercici serveix no solament per a teoritzar sobre paisatge i literatura —i sobre el procés de literaturització de muntanyes en la literatura catalana— sinó també per a analitzar l'atracció que el massís muntanyós d'Aitana ha exercit en músics, pintors, arquitectes o escriptors de les elits alacantines, com Òscar Esplà, Emilio Varela, Juan Vidal o Gabriel Miró. Precisament, aquest últim (particularment en *Las cerezas del cementerio* i *Años y leguas*) és considerat en el treball d'Enric Balaguer com una referència evident per a la «fam de paisatge» que exhibeixen els personatges valorians. En aquest sentit, el fet que Enric Valor tradueix al català l'obra de Miró *Anys i llegües* depassa —tal com Balaguer observa— l'interès de la pura anècdota.

La tercera de les contribucions que conformen el dossier, signada per Verònica Cantó, és alhora un exercici d'aproximació general a la polièdrica obra d'Enric Valor, i un inventari o balanç de les commemoracions institucionals dutes a terme amb motiu del desé aniversari de la seua mort i el centenari del seu naixement (respectivament, els anys 2010 i 2011). Ningú millor que ella per a fer-ho, per tal com aquesta filòloga, editora i acadèmica formada en la Universitat d'Alacant ha estat qui ha assumit —val a dir-ho: amb indissimulada passió i palpable diligència— la Presidència de la Comissió de l'Any Enric Valor, institucionalment declarat per l'Acadèmia Valenciana de la Llengua. Dona decisiva perquè, en múltiples iniciatives, la societat valenciana reconeguera unànimement les contribucions d'Enric Valor per a la recuperació lingüística i cultural, Verònica Cantó aporta en el seu article una radiografia global sobre l'autor, amb atenció a la triple vessant de rondallista, novel·lista i lingüista; i també «un recorregut per les principals iniciatives sobre les quals s'ha bastit l'homenatge que l'Acadèmia Valenciana de la Llengua ha tributat a Enric Valor al llarg d'aquest 2011». I val a dir que, a les iniciatives

reportades en el document de Verònica Cantó, cal afegir encara el valor divulgatiu del Portal Enric Valor en la Biblioteca Virtual Joan Lluís Vives (http://bib.cervantesvirtual.com/bib_autor/enricvalor), i les possibilitats d'internacionalització encetades amb un projecte com «Enric Valor Poliglota», de la Biblioteca Digital Multingüe de la Mediterrània - IVITRA (<http://www.ivitra.ua.es/EnricValor.php>).

Tot seguit, Josep Daniel Climent Martínez ofereix en «Enric Valor, estudi i compromís per la llengua» una àmplia i original panoràmica de dues dimensions rellevants en la trajectòria d'Enric Valor: la d'activista i dinamitzador cultural, d'un costat; i la d'estudiós i divulgador lingüístic, de l'altre. Al capdavant, l'una dimensió i l'altra (la d'agitador cultural i la de gramàtic), tal com Climent recorda, són complementàries i indissolubles: en el compromís cívic de l'escriptor castallut —un compromís ferm com una roca, capaç de resistir estoicament i digna la brutal investida franquista— s'involucra una personal concepció del valencianisme que atorga a la llengua la importància determinant que efectivament té com a factor d'enriquiment i cohesió social. És, per tant, en la consistència i la coherència dels ideals valorians on —així ho recorda i ho il·lustra Josep Daniel Climent— cal situar la contumaç i infatigable producció lingüística i literària de l'autor.

Àngel Lluís Ferrando Morales, per la seua part, examina des d'una suggeridora perspectiva interdisciplinària —a cavall entre l'etnomusicologia, la filologia i l'etnopoètica—, els referents de la música popular valenciana que apareixen manipulats, amb major o menor pes argumental, en les *Rondalles* de Valor. Composicions perfectament recognoscibles, melodies i cants només insinuats, al·lusions a bandes de música, tocs de dolçaina, tonades insignificants, cançonetes de jugar a les cartes o danses populars són només alguns dels elements que Ferrando rastreja en les *Rondalles valencianes* de Valor, i que —convé subratllar-ho— mai abans no havien merescut l'atenció dels estudiosos valorians. Doncs bé: Ferrando no solament aporta ací, fins i tot, la transcripció musical dels motius recreats per Valor, sinó també, quan s'escau, l'anàlisi contrastada amb les versions recopilades en cançoners com el de Josep Climent, Diego Ramón i Julia Oltra, Salvador Seguí, Just Sansalvador o Ernest Valor. Tot plegat permet inferir una atractiva conclusió: que la manipu-

lació dels materials musicals és, en les *Rondalles* de Valor, del tot coherent amb l'ús general dels materials de la tradició oral; «n'extrau el suc, l'essència de la saba popular, per produir un acostament a la vivacitat col·loquial. En realitat, però, el procés no és sinó una estratègia per a la construcció d'un univers literari viu, [...] popularitzant».

La contribució de l'escriptor i investigador Víctor G. Labrado, «Una biografia pendent», parteix d'una premissa tan raonable i captivadora que no tindríem cap inconvenient a subscriure-la: «La vida d'Enric Valor fóra un excel·lent material per a escriure una extensa biografia, una obra documentada, fidel, que permetria un estimulant exercici literari, combinant document, amenitat i reflexió. A través d'una vida viscuda en primera línia, veuríem i viuríem el segle XX valencià». I el cas és que, amb la seua prosa característica —còmplice com una picadeta d'ull, precisa com el tall d'un bisturí—, Víctor G. Labrado hi tempteja unes primeres i saboroses línies esquemàtiques per a tal biografia; i no s'està de parar damunt la taula cinc adjectius vectorials: «desposseït, modern, apassionat, patriota, manifasser». Els efectes devastadors de la fil·loxera en les vinyes, i de la Primera Guerra Mundial en les formes del comerç, forcen el desarrelament dels Valor de Castalla: als anys d'una infància benestant al poble, segueixen els d'una primera joventut a Elda; i els de la joventut pletòrica, dinàmica i apassionant a Alacant, on Valor comença a exhibir-se com a manifasser en *El Tio Cuc*, en l'Agrupació Regionalista d'Alacant, en els cercles valencianistes que s'aglutinaven al voltant de la llibreria Gutenberg de l'alcalde Llorenç Carbonell, en Radio Alicante o en la III Setmana Cultural Valenciana.

Esment a part mereix l'extensíssim i documentadíssim estudi de Josep Martines sobre «El canvi semàntic a propòsit de *enze*, *enza*. Estudi del lèxic d'Enric Valor». En una admirable exhibició d'erudició, i després d'un buidatge sistemàtic de diferents corpora textuais, el doctor Martines mostra ací la curiosíssima evolució semàntica d'una paraula com *enze*, *enza*, i de les unitats fraseològiques en què apareix. Amb aquesta finalitat, l'autor segueix tant el rastre evolutiu del llatí *INDEX*, *-ICIS* en unes altres llengües romàniques, com l'ús viu que encara se'n fa actualment en els diferents dialectes catalans, tot passant per documents i textos medievals, de l'edat moderna, o dels segles XIX i XX. Amb l'anàlisi d'una única

paraula de l'obra de Valor, Josep Martines aconseguix reivindicar en el seu treball el «valor de Valor» en la preservació, l'explotació literària i la genuïnitat idiomàtica del cabal lèxic que la seua obra concentra. No s'està, per això, de fer bones, per a l'escriptor de Castalla, les cèlebres paraules d'Espriu: «hem viscut per salvar-vos els mots, per retornar-vos el nom de cada cosa, perquè seguíssiu el recte camí d'accés al ple domini de la terra».

Per últim, en «*L'ambició d'Aleix* i la censura: història de l'expedient 3322/59», Òscar Pérez Silvestre exhuma la documentació que la censura franquista va tramitar en relació amb l'edició de *L'ambició d'Aleix*. L'anàlisi en detall d'aquest curiosíssim expedient —els principals documents del qual s'han volgut reproduir en un annex— demostra la importància que pot tenir el treball arxivístic en els estudis de literatura catalana contemporània: fet i fet, l'espectacular troballa de Pérez, tal com el lector podrà comprovar, obliga a repensar íntegrament les relacions entre Valor i la censura i, conseqüentment, la manera com els entrebancs en la tramitació dels corresponents permisos de publicació van incidir en l'obra valoriana. Sovint s'ha explicat que Valor tenia enllestida l'emblemàtica novel·la d'Aleix, Pauleta i Macià a primers de la dècada dels cinquanta, i que si no es va publicar fins al 1960 va ser pels entrebancs de la censura durant quasi una dècada. Els documents localitzats per Òscar Pérez (i la coherència dels arguments que hi construeix) demostren, en canvi, que no és sinó el 27 de juliol de 1959 quan se'n formalitza en realitat la primera sol·licitud de publicació, i que «el treball de la censura —tot i burocràtic— és àgil i ocupa un mes i tres setmanes en total», per la qual cosa «queda demostrat que la censura no va frenar morosament l'autorització com s'ha dit». Entre les moltes preguntes que aquesta sorprenent cronologia suscita n'hi ha una que l'autor no s'està de formular: «en quin calaix i quant de temps va dormir l'Aleix abans de presentar-lo a la censura?».

Els interrogants que els descobriments d'Òscar Pérez insinuen constitueixen, ens sembla, un colofó de luxe per al monogràfic que aquest segon número d'ÍTACA dedica al «Centenari Valor»: un volum que, siga com vulga, es completa amb tres articles més en la part de «Miscel·lània». En el primer d'aquests, «Dues rondalles també valencianes: "El soldat de

la motxilla” i “El teuladí i el *rabiblanç*”, Vicent Vidal ens fa pensar que l’interés d’Enric Valor per les rondalles valencianes s’ha acabat traduint, amb els anys, no solament en una veritable eclosió de treballs de recopilació folklòrica a les comarques valencianes, sinó també en un auge paral·lel quant a l’elaboració i la publicació d’estudis etnopoètics: en el seu cas, seguint l’anomenat *mètode historicogeogràfic*, s’hi aconsegueix documentar i transcriure un parell de rondalles —relacionades, respectivament, amb els tipus AhTh 330B i ATU 245— que, conegudes a Mallorca (la primera) i a Catalunya i la Franja i les illes Balears (la segona), mai abans no havien estat recopilades al País Valencià. El segon article, «Teoria i pràctica de la lematització en el Corpus Informatitzat Multilingüe de Textos Antics i Contemporanis-IVITRA», de Jordi M. Antolí, aporta reflexions pertinents —inspirades i exemplificades en el treball pràctic que l’autor està duent a terme en el corpus informatitzat a què al·ludeix el títol—, sobre els reptes filològics que es deriven de la introducció, el processament, l’emmagatzematge i la recuperació selectiva d’informació en qualsevol corpus textual informatitzat. Finalment, el tercer dels treballs de la «Miscel·lània», signat per Joan Nave i Fluxà, és «La influència dels tractats medicosexuals medievals en l’*Espill* de Jaume Roig»: un suggeridor text sobre les llums i les ombres que, en relació amb la sexualitat, projectaven les concepcions mèdiques i literàries a la fi de l’edat mitjana.

Tancant el volum, ja en l’apartat «*Ressenyes*», Jordi M. Antolí, Maria Melià, Aina Monferrer i Faust Ripoll fan valoracions i comentaris crítics —respectivament— a propòsit de l’*Estudi geolingüístic de la Marina* (de Vicent Beltran i Teresa Herrero, tres volums), *Etnopoètica i territori: unitat i diversitat* (editat per Dari Escandell i M. Jesús Francés), *El teatre català del segle XX* (de Ramon-Xavier Rosselló) i *Ultima Musa. Percorsi della modernità tra neoclassicità e neobarocco* (de Nicola Palladino). Tot plegat —així ho volem valorar— una substanciosa i variada oferta per a aquesta segona singladura en la travessia d’*ÍTACA*.

Joan Borja i Sanz
Universitat d’Alacant